

Patryk KUJAN

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

Wydział Zamiejscowy w Wodzisławiu Śląskim

Kontakt: patrykkujan@onet.eu

Jak cytować [how to cite]: Kujan, P. (2015). Praca kuratora sądowego z nieletnim. *Podstawy Edukacji. Między porządkiem a chaosem*, 8, 269–281.

Praca kuratora sądowego z nieletnim

Streszczenie

Praca kuratora sądowego dla nieletnich opiera się na formalnych aktach prawnych, które wskazują na prawa i obowiązki w relacji z podopiecznym. Pomimo tego działanie na granicy chaosu jest zapisane jako część aktywności naprawczej wynikającej z dynamiki relacji pomiędzy kuratorem, rodziną i nieletnim. Mamy bowiem do czynienia z nieuporządkowanym, zróżnicowanym światem podopiecznych – osoby nieletniej i jej rodziny. Realizacja obowiązków kuratora sądowego dla nieletnich jest działaniem interdyscyplinarnym i wymaga stworzenia właściwych warunków dla prowadzenia czynności nadzoru.

Słowa kluczowe: kurator sądowy, nieletni, rodzina, nadzór, demoralizacja.

Wprowadzenie

Praca kuratora sądowego pozwala na zrozumienie problemów osób funkcjonujących w sposób inny niż moi przyjaciele i rodzina. Czas poświęcony na działania resocjalizacyjne wobec podopiecznych uważam za niezwykle ważny przynajmniej z kilku powodów. Jednym z najistotniejszych jest przekonanie o wartości, jaką może stanowić inny człowiek na drodze osoby zagubionej (Kujan, 2013). Działania chaotyczne wpisane są w pracę naprawczą i pomimo regulacji, które opisują właściwą formę realizacji zadań, bezpośrednio dotyczą praktycznych rozwiązań. Mamy bowiem do czynienia z nieuporządkowanym, różnorodnym światem klienta. Z rzeczywistością, w której brak jest stałych norm znanych w obszarze porządku. Poruszamy się więc – w początkowym etapie – niemalże w innej rzeczywistości, burząc ją wbrew oczekiwaniom jej uczestników.

Zawód kuratora sądowego narażony jest na sytuacje trudne, związane nie tylko z kontaktem z osobą zdemoralizowaną, lecz także z bezsilnością powiązaną z ubóstwem narzędzi wykorzystywanych w podejmowanych działaniach. Nie oznacza to, że kuratorzy nie są w stanie zorganizować pracy resocjalizacyjnej tak, by przynosiła ona pożądane efekty, takie działanie wymaga jednak wysiłku i współpracy – interdyscyplinarnej – która poszerza horyzonty, lecz także ogranicza czasowo. W obecnej rzeczywistości kuratorzy zajmują się wieloma sprawami, a ich referaty przepełnione są teczkami osób bez cech demoralizacji. Pojęcie demoralizacji używane jest najczęściej w kontekście nieletnich, jednakże znaczeniowo jest właściwe dla opisu postawy także tych osób, które ukończyły 18 lat i znajdują się pod dozorem kuratora sądowego dla dorosłych. W tym przypadku mówimy o postawie niezgodnej z normami prawa, a także – być może znacznie częściej – o łamaniu powszechnie obowiązujących zasad.

Koncepcje podejmowane w kontekście pracy resocjalizacyjnej z podopiecznymi (w środowisku otwartym) opierają się głównie na dwóch podejściach: behawioralnym i psychodynamicznym, warto także wyszczególnić koncepcję kurateli klinicznej (nowoczesnej probacji), podnoszoną najczęściej przez prof. A. Bałandynowicza (1996). Pomimo ogólnej wiedzy o funkcjonowaniu człowieka, (nie)skuteczności środków izolacyjnych i potrzebach dokonania głębokich zmian głównie w myśleniu o sobie, wartościach i celach, w dalszym ciągu mamy do czynienia z machinalnym kierowaniem szeregu spraw do wykonania. Kuratorzy w ten sposób (o czym pisałem powyżej) zajmują się sprawami, które w żadnej mierze nie dotyczą obszaru resocjalizacji.

Podstawowe pojęcia

W pracy kuratora z osobą nieletnią dominują trzy pojęcia, których definicję staram się przedstawić poniżej. W sposób bezpośredni odnoszą się one do sensu realizowanych zadań. Słowa kluczowe – nieletni, czyn karalny i demoralizacja – w sposób nierozłączny określają sytuację osoby niepełnoletniej znajdującej się w konflikcie z prawem bądź naruszającej, w znaczący sposób, normy społeczne.

Nieletni

Określenie nieletni stanowi podstawowe pojęcie, którym polskie ustawodawstwo od wielu lat posługuje się w różnych konstrukcjach prawnych dotyczących dzieci i młodzieży. Chociaż w poszczególnych regulacjach nadawano mu zbliżony sens, jednak od strony prawnej ma ono różne znaczenie (Strzembosz, 1984).

W odróżnieniu od kodeksu z 1932 r. (Dz.U. z dnia 15 lipca 1932 r.), kolejne regulacje tej rangi nie podają definicji użytego w niej pojęcia. Z ujęcia kodeksowego jasno wynikają dwa parametry, jakimi prawodawca posłużył się przy określeniu nieletniości. Głównym jest wiek osoby, dalszym powód uprawniający

do interwencji prawnej, czyli, inaczej ujmując, określone zachowanie. Połączenie wskazanych parametrów tworzy całość. Na tej bazie można wyróżnić poszczególne grupy osób, w stosunku do których mówimy o nieletniości. Wyrazem tego złożonego kryterium staje się rodzaj zastosowania wobec nich postępowania (Grześkowiak, Krukowski, Patulski, Warzocha, 1984).

Należy przyjąć, iż obowiązujący model postępowania wyróżnia cztery kategorie osób, w stosunku do których można odnosić ustawowe pojęcie nieletniości (Harasimiak, 2001):

- osoby do 18 lat – gdy chodzi o zapobieganie i zwalczanie demoralizacji,
- osoby od 13 do 17 lat, jeśli popełniły czyn karalny,
- osoby od 15 roku życia, jeśli popełniły jedną z wyliczonych w Kodeksie karnym zbrodni. Prezentowane parametry są jednak jeszcze niewystarczające. Przy zaliczeniu nieletnich do tej grupy muszą bowiem być uwzględnione dodatkowe przesłanki. Ustawodawca w obu kodeksach nakazuje brać pod uwagę: okoliczności sprawy oraz właściwości i warunki sprawcy przemawiające za odpowiedzialnością na zasadach osoby dorosłej, a także bezskuteczność wcześniej stosowanych metod oraz stopień rozwoju nieletniego (Kujan, 2009),
- osoby do 21 lat w sytuacji wykonania orzeczonych środków. W tej kategorii specjalną podgrupę stanowią osoby pomiędzy 17 a 18 rokiem życia dopuszczające się występku. Sprawców w tym wieku potraktować można łagodniej, istnieje bowiem ewentualność orzeczenia środków przewidzianych dla nieletnich. Zastosowanie wskazanego sposobu uzależnione jest od właściwości i warunków osobistych sprawcy oraz okoliczności sprawy. Tworzy się więc grupę pomiędzy nieletnimi a dorosłymi sprawcami przestępstw.

Obowiązujące przepisy zawierają wyraźnie określone ustawowe granice nieletniości. Odpowiednio do przyczyn objęcia osoby postępowaniem wynoszą one: górna granica – 17 lat (odpowiedzialność karna), 18 lat (demoralizacja) lub 21 lat (wykonanie orzeczonych środków); dolna granica – 13 lat (czyn karalny), 15 lat (wyliczone w kodeksie przestępstwa). Jedyne w zwalczaniu i zapobieganiu demoralizacji dolna granica nie jest wyznaczona. Nie obowiązuje więc dolna granica wieku, poniżej której niemożliwa byłaby interwencja przewidzianymi ustawowo środkami, dla tego typu zachowań (Kujan, 2009).

Czyn karalny

Termin wprowadzony przez Ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 1982, nr 35, poz. 228). Ustawowa definicja określa, „iż jest to czyn zabroniony przez ustawę jako: przestępstwo, przestępstwo skarbowe albo jedno z wielu wyliczonych wykroczeń”. Wcześniejsze regulacje i projekty opierały się na wprowadzonym także do obowiązujących obecnie Kodeksów karnego oraz wykroczeń pojęcia czynu zabronionego. Dokładne wskazanie wykroczeń, których popełnienie potraktowane ma być jak dopuszczenie się czynu karalnego,

nie stanowi jedyne powodów wprowadzenia do u.p.n. nowego terminu określającego zakres przedmiotowy postępowania. Powstaje bowiem sytuacja, w której nie każdy czyn zabroniony automatycznie oznacza czyn karalny. Celem stało się rozdzielenie postępowania od przewinienia w interpretacji prawa karnego. Takie podejście stanowi prawne, a w konsekwencji faktyczne, utwierdzenie opinii o braku zdolności do zawinienia osób w szczególnym wieku. Oczywiście jest, że inna musi być podstawa stosowania środków prawnych wobec nich i wobec osób dorosłych. W wypadku nieletnich mówi się o obiektywnym naruszeniu określonych norm prawnych. Fakt ten zmusza do podjęcia działań wobec nieletnich, co nie oznacza automatyczne karania za popełnione czyny. Zostaje pominięta strona podmiotowa, a wyeksponowana strona przedmiotowa czynu. Nieletni sprawcy czynów karalnych ponoszą konsekwencję nie tyle za to, co zrobili, ile za to, kim są (Lubelski, 1988).

Zestawienie omówionych zagadnień podsuwa wniosek, iż wbrew precyzjnemu ustaleniu zakresu czynu karalnego, jego konstrukcja prawna jest powodem pewnej komplikacji. Mamy bowiem ograniczony zakres zachowań określanych jako czyny zabronione, a także rozmycie kryteriów oceny sprawców.

Demoralizacja

Demoralizacja określana jest jako upadek norm moralnych, zasad etycznych czy wartości ogólnie poważanych, zepsucie, brak karność czy dyscypliny.

Po raz pierwszy terminem tym posłużono się w projekcie ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości nieletnich z 1968 roku (Zieliński, 1969). Za jedno z kryteriów warunkujących podejmowanie działań uznano w nim bowiem występowanie okoliczności świadczących o demoralizacji osoby lub grożących doprowadzeniem do takiego stanu.

Pojęcie demoralizacji występuje w ramach wielu nauk (np. w kryminologii, pedagogice, socjologii, psychologii). Istnieje więc duża różnorodność możliwych interpretacji tego terminu. Ustawodawca posługuje się terminem *demoralizacja* w kilku sytuacjach:

1. Nakreślając cel normy prawnej zawartej w u.p.n. obok przeciwdziałania przestępczości nieletnich, stwarzania im warunków powrotu do normalnego życia, odpowiedzialności rodzin oraz wskazania przeciwdziałania demoralizacji nieletnich.
2. Określając zakres podmiotowy postępowania z nieletnimi. Demoralizacja, a ściślej jej zwalczanie i zapobieganie, stanowi powód do interwencji prawnej. Pełni więc rolę kryterium wyłonienia jednej z kategorii nieletnich.
3. Nakreślając, kiedy można wszcząć postępowanie na mocy przepisów u.p.n. Jednym z powodów są przejawy demoralizacji.
4. Wymieniając okoliczności świadczące o demoralizacji.
5. Gdy pewne decyzje podejmowane w trakcie trwania postępowania uzależnione są od oceny nieletniego. Miernikiem ma być stopień demoralizacji takiej osoby.

Można stwierdzić, że demoralizacja jest wyjściem się poza ustalony społecznie porządek. Stanowi o nieprzystosowaniu społecznym, a w przypadku nieletnich niejednokrotnie o wadliwym ukształtowaniu się osobowości – najczęściej na skutek naśladownictwa nieprawidłowego zachowania osób dorosłych. Nie jest to wykładnikiem dla dziecka wzrastającego w zdeprawowanym środowisku. Praktyka wskazuje, że w wielu przypadkach znajdujące się w niekorzystnej sytuacji dziecko wyrasta na prawego i wzorowego człowieka.

Stanisław Batawia pisał, że

[...] nie ma takich wrodzonych chorobliwych stanów psychicznych ani takich wrodzonych dyscyplin psychicznych, które musiałyby z nieubłaganą koniecznością wywoływać popełnianie przestępstw [...]. Człowiek nie rodzi się z dyspozycją do konfliktów z kodeksem karnym. Może zdradzić od dzieciństwa pewne cechy, świadczące o jego mniejszej wartości somatycznej i psychicznej, może posiadać od urodzenia mniej wydolne serce i mniej sprawny intelekt, chwiejny układ vegetatywny i nadmierną pobudliwość nerwową, ale jest zupełnie nieprawdopodobne, aby mógł urodzić się ze zdecydowaną skłonnością do popełniania przestępstw przeciwko osobie lub mieniu [...], niezależnie od warunków środowiska, wpływów wychowawczych i sytuacji materialnej, która uczyniłaby jednostkę już w zaraniu życia zupełnie niezdołną do poprawy (S. Batawia 1984).

Zawód kuratora sądowego

Ustawa o kuratorach sądowy, wskazuje, iż kuratorem może być mianowany ten, kto (Dz. U. 2001 nr 98, poz. 1071):

- 1) posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2) jest nieskazitelnego charakteru,
- 3) jest zdolny ze względu na stan zdrowia do pełnienia obowiązków kuratora zawodowego,
- 4) ukończył wyższe studia magisterskie z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych albo inne wyższe studia magisterskie i studia podyplomowe z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych,
- 5) odbył aplikację kuratorską,
- 6) zdał egzamin kuratorski.

Ustawa określa także, iż kurator powinien być nieskazitelnego charakteru, co odnosi się do prezentowanej postawy. W literaturze przedmiotu odnajdujemy wskazanie na takie cechy, jak obiektywizm, życzliwość, opiekuńczość. Podstawowe wymagania w stosunku do wszystkich grup kuratorów są do siebie zbliżone. Kuratorzy dla nieletnich przede wszystkim chronią i pomagają nieletniemu oraz jego rodzinie, a także pełnią funkcję opiekuńczo-doradczą. Kurator pełni zatem rolę opiekuna nieletniego, a także chroni interes rodziny i społeczny (Pytka, 2001). Warunki niezbędne dla prawidłowego pełnienia zawodu kuratorów

dla nieletnich dotyczą nie tylko cech osobowości, ale także podejścia do realizowanych zadań zgodnie z normą określoną w naukach pedagogicznych. Bez jej respektowania kandydat na stanowisko kuratora nie mógłby nim zostać. Bycie kuratorem jest powinnością względem drugiego człowieka. Kurator powinien posiadać cechy, dzięki którym będzie zjednywał sobie ludzi. Ważne jest więc nie tylko troszczenie się o losy jednostki, ale również ogółu w koncepcji systemowej. Dodatkowo, w byciu kuratorem istotne jest posiadanie społecznego i życiowego doświadczenia, taktu i umiejętności zachowania w tajemnicy pewnych spraw. Wymienia się w tym zakresie również zrozumienie i przychylnie ustosunkowanie do podopiecznego (Jadach, 2011). Zasadniczą rolę w osiągnięciu sukcesu przez kuratora odgrywa pozycja społeczna, jaką zajmuje on w rodzinie. Do wypracowania pozycji niezbędnych jest kilka elementów. Jednym z nich jest aktywność kuratora. Oznacza to, że im częściej podejmuje on kontakty z rodziną i im bardziej jest jej pomocny, tym lepszą pozycję zdobywa. Nie jest to jednak działanie automatyczne. Kontakty, o których piszę, muszą mieć odpowiednią jakość, a klient (rodzina) czuć, iż kurator działa na jego rzecz. Ponadto znaczenie mają zalety osobiste kuratora oraz jego kompetencje wychowawcze. Ważną kwestią jest również skuteczność jego działań, uzależniona od samej rodziny nieletniego. Bez współdziałania i akceptacji poczynań kuratora efekty całej pracy będą niewielkie. Skuteczność podejmowanych działań jest trudna do określenia. Przyjmijmy jednak, iż za skuteczne uznać należy takie działanie, które przyczynia się do pozytywnej zmiany (poprawy) w rodzinie i jej otoczeniu. Ta zmiana, nawet jeśli niewielka, stać się może zaczątkiem dla kolejnych, dzięki czemu osiągnięty może zostać swoisty efekt domina. Z pewnością nie może zostać podważone znaczenie pierwszego kontaktu kuratora z podopiecznym. Podczas takiego spotkania na pierwszy plan wysuwa się zdobycie zaufania przez kuratora. Jest to podstawa prawidłowego kształtowania się późniejszych kontaktów (Korfanty, 2004).

Z walorami osobowościowymi muszą także współgrać, niezbędne do spełnienia funkcji kuratorskich, umiejętności wychowawcze. Osoba taka musi posiadać wiedzę teoretyczną i praktyczną. Wszelkie te czynniki tworzą pewną całość (Bąkowska, 1995).

Praca z nieletnim

W działaniach podejmowanych na rzecz nieletniego zauważalna jest tendencja kreowania relacji wobec podopiecznego. Kurator coraz częściej staje się pośrednikiem i powiernikiem, a jego zadania wynikają z podejmowanych w środowisku aktywności. Tworzenie podstaw prawnych sprzyjających budowaniu więzi stało się więc zadaniem państwa, dla którego zaufanie i poczucie bezpieczeństwa w relacji kurator–podopieczny winno być fundamentem wspierającym

resocjalizację nieletnich. W rzeczywistości prawnej pozostaje jednak przestrzeń, której nie opisują wskazania artykułów; pozostawia ona możliwość decydowania o kierunku działań, będąc drogowskazem dla trendu, jaki ma obowiązek kształtować system kurateli. Zdarza się, iż kuratorzy pomimo dokonanych zmian w kontaktach z podopiecznymi nadal pozostają urzędnikami sądowymi, odrzucając rolę wychowawcy czy opiekuna.

W literaturze przedmiotu odnajdujemy klasyfikacje porządkujące systemy pracy z podopiecznym. Warto zauważyć, iż większość piśmiennictwa oparta jest na obserwacjach i badaniach odnoszących się do działań podejmowanych przez kuratora dla nieletnich. G. Olszewska-Baka w ramach badań prowadzonych nad skutecznością nadzorów sprawowanych nad nieletnimi wyróżniła następujące modele (Olszewska-Baka, 1998): **dysfunkcjonalny** (tzw. pozorna kuratela, bez znaczącego wpływu na zachowanie i postawę podopiecznego); **niefunkcjonalny** (rutynowa kontrola ograniczająca możliwość wpływu na postawę podopiecznego) **resocjalizacyjny** (model optymalny, dzięki stawianym celom w odniesieniu do rzeczywistości wychowawczej). Nieco inny podział w ramach kurateli sądowej proponuje M. Heine (Heine, 1982): **pozorne pełnienie dozoru** (realizowane działania, a właściwie ich brak, nie wyczerpują obowiązków kuratora wynikających z przepisów, charakterystyczne jest pozorne stosowanie metod i brak zaangażowania w pracę), **kontrolno-informacyjny** (kurator realizuje egzekucję obowiązków wynikających z postanowienia sądu, działania mają charakter kontrolny), **kontrolno-opiekuńczy** (kurator kontroluje oraz ingeruje w środowisko, aby eliminować negatywne czynniki), **terapeutyczno-opiekuńczy** (kurator odnosi się do zasad caseworku).

K. Sawicka w opublikowanym w 1985 roku projekcie modelu organizacyjnego kurateli sądowej zestawiała cztery modele kurateli zaproponowane przez różnych autorów (Sawicka, 1998). Każdy z nich implikuje odmienny charakter relacji, które są wytwarzane pomiędzy kuratorem a podopiecznym. Jedne eksponują atrybuty władzy posiadanej przez kuratora, a inne koncentrują się na wpływie terapeutycznym. W ten zakres wlicza się (Jadach, 2011) kuratele:

- wychowującą;
- kontrolno-represyjną;
- jako system oddziaływania aktywizującego;
- ściśle nawiązującą do procedury caseworku.

Inne modele systemu kurateli sądowej zostały opisane przez B. Urbana i F. Kozaczka (1997). Autorzy ci wyróżniają cztery modele systemu kurateli sądowej dla nieletnich: model kontrolny, casework, model kontroli i opieki aktywizującej oraz kuratelę wychowawczą.

Kuratela sądowa dla nieletnich w polskiej rzeczywistości ma mieszany charakter zawodowo-społeczny. Zwracając uwagę na realia, powinno się przyjąć, iż obowiązujący standard zakłada, że to kuratorzy społeczni prowadzą oddziaływanie bezpośrednio w środowisku podopiecznego, kurator zawodowy (poza

sprawami, które prowadzi bezpośrednio) zajmuje się koordynacją działań, nadając im kierunek i zarządzając procesem zmian. Wydaje się, iż podział ról pomiędzy kuratora społecznego i zawodowego sprowadza się do formalnych czynności związanych z reprezentowaniem sądu, odpowiedzialnością za kierunek działań i oficjalnym stanowieniem kontroli. Na tle typowego modelu kurateli dla nieletnich można stwierdzić, że decydującą pozycję posiada kurator zawodowy. Powinien swoim działaniem otaczać środowisko podopiecznego, a w szczególności rodzinę stając się organizatorem i koordynatorem oddziaływania resocjalizacyjnego, wychowawczego i rozwojowego. Wydaje się zatem, iż obecna kuratela sądowa nad nieletnimi jest działaniem zawodowo-społecznym (bądź też społeczno-zawodowym), opartym na indywidualno-środowiskowych oddziaływaniach kuratora, które przebiegają według założeń systemu.

Prawa i obowiązki kuratora

Rolą kuratora sądowego jest realizowanie zadań o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, profilaktycznym, diagnostycznym oraz kontrolnym, jakie wykonuje on w ramach realizowania orzeczeń sądowych. Dla prawidłowej realizacji takich zadań kurator dysponuje pewnymi uprawnieniami. Kuratorzy zajmujący się sprawami rodzin i osób nieletnich są kuratorami rodzinnymi. Sprawują oni nadzór nad nieletnimi oraz nadzór w rodzinie, prowadzą działania wspierające nieletniego oraz na rzecz środowiska, w jakim przebywa. Kuratorzy inicjują przekształcenie nagannych zachowań i postaw w kierunku akceptowanych społecznie.

Dla realizacji wyznaczonych działań prawodawca wyposażył kuratora w określone uprawnienia:

Tabela 1

Obowiązki i uprawnienia kuratora rodzinnego

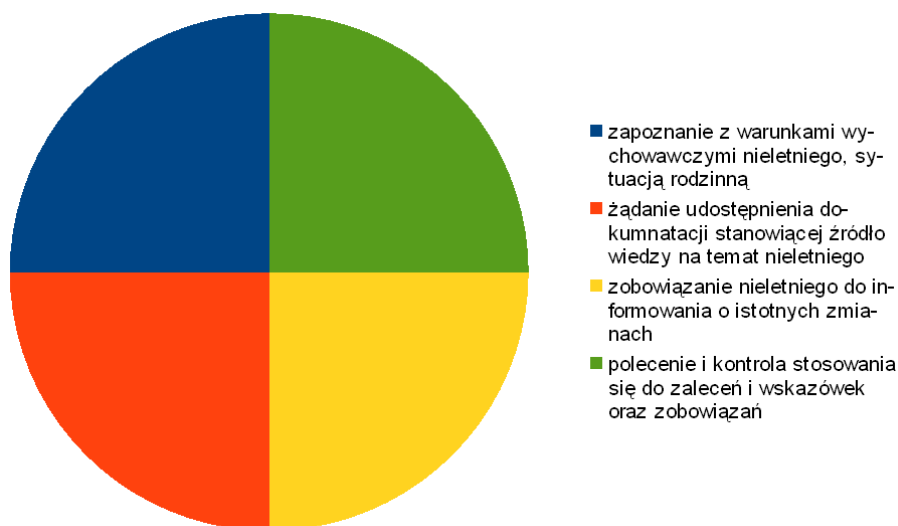
Uprawnienia i obowiązki kuratora	Wyszczególnienie
kontrolowanie zachowania nieletniego podczas wykonywania nadzoru	miejsce zamieszkania, szkoła, środowisko rówieśnicze
odwiedzanie osób, jakich dotyczy postępowanie	miejsce zamieszkania bądź pobytu, kontaktowanie się z rodziną i szkołą
żądanie niezbędnych informacji i wyjaśnień	od nieletniego bądź innych osób, jakie zostały objęte kontrolą lub na które nałożone zostały pewne obowiązki
współdziałanie z odpowiednimi stowarzyszeniami, organizacjami i instytucjami	w zakresie poprawy warunków wychowawczych, bytowych bądź zdrowotnych nieletniego
przeglądanie akt sądowych oraz sporządzanie z nich odpisów	w zakresie realizacji czynności zleconych przez sąd

Tabela 1 (cd.)

Uprawnienia i obowiązki kuratora	Wyszczególnienie
przeprowadzanie wywiadów środowiskowych, zbieranie niezbędnych informacji	w środowisku nieletniego, szkole, wśród osób znaczących dla nieletniego, w miejscach pobytu, nauki, praktyk zawodowych i pracy
składanie wniosków	w kontekście zmiany, modyfikacji bądź uchylenia środka orzeczonego przez sąd o zarządzenie wykonania środka poprawczego
udział w posiedzeniach sądu	w odniesieniu do nieletniego, wobec którego zastosowany został nadzór kuratora
podejmowanie innych czynności, jakie są niezbędne do prawidłowego wykonywania środków wychowawczych	czynności niezbędnych do prawidłowego wykonywania orzeczonych środków
zobowiązanie do poddania się badaniu	ustalenia obecności alkoholu bądź innego środka w organizmie

Źródło: opracowanie własne na podstawie obowiązujących przepisów prawa.

Dodatkowo, kurator sądowy może żądać od nieletniego oraz jego rodziców bądź opiekunów określonego działania, dzięki czemu będzie w stanie dokonać diagnozy przypadku, dobrać odpowiednie metody i narzędzie pracy, współpracować ze środowiskiem mającym wpływ na nieletniego i rodzinę oraz analizować i wysuwać wnioski płynące z dokonanych ustaleń.

Wykres 1
Realizacja działań ustawowych w kontekście pracy z rodziną nieletnim

Źródło: opracowanie własne.

Wykres celowo zbudowany został w sposób ukazujący równowagę realizowanych czynności. W zależności od rozwoju dojrzałości społecznej, stopnia demoralizacji oraz ze względu na podatność na resocjalizację (perswazję bądź środki nacisku) mamy do czynienia z wielością form zaburzeń (demoralizacji). Wysiłek należy skupić na diagnozie, nawiązaniu i utrzymaniu skutecznych (wzajemnych) relacji z podopiecznym i rodziną, następnie na specjalizacji oddziaływań szeroko rozumianych jako wychowawcze, a także na ich ewaluacji. Działania te winny być skoncentrowane na osobie, poprzez indywidualny program, zgodny z cechami charakteru podopiecznego.

Podczas pierwszego kontaktu kurator sądowy przeprowadza rozmowę z nieletnim i jego rodzicami bądź opiekunami. Ma ona na celu wskazanie zadań, jakie będą realizowane, poznanie środowiska, w którym wdrażane będą określone działania. Nieletniego i jego rodziców poucza się o prawach i obowiązkach w kontekście zastosowanego przez Sąd Rodzinny środka wychowawczego, wskazuje na konieczność informowania o zmianie miejsca pobytu. Ustawodawca nakłada również na kuratora obowiązki, obligując go przede wszystkim do wnioskowania w uzasadnionych przypadkach o zmianę lub uchylenie orzeczonego środka oraz do realizacji wywiadów środowiskowych. Ponadto u podstaw pracy kuratora leży współpraca z samorządem i organizacjami społecznymi, które zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i udzielaniem pomocy w środowisku otwartym. Innym zadaniem jest organizowanie i nadzorowanie pracy kuratorów społecznych. Wydaje się jednak, iż naczelnym obowiązkiem kuratora jest podejmowanie działań w środowisku zamieszkania i pobytu nieletniego. Zadanie to ma charakter bezpośredni, a jego celem jest dokonanie przekształcenia w postępowaniu podopiecznego, w jego zachowaniu, postawie, sposobie myślenia, stosunku do nauki, rodziny i wartości społecznych.

Podstawową funkcją kuratora dla nieletnich jest działanie resocjalizacyjne w środowisku otwartym, prewencja przestępczości wychowanków, pomoc w re-adaptacji społecznej oraz opieka i pomoc rodzinom problemowym i zagrożonym patologią społeczną (Pospiszyl, 1990). Nadzór zostaje poprzedzony ustaleniem z wychowankiem zakresu niezbędnej pomocy w ponownym przystosowaniu się do społecznych wymogów i sposobu jej udzielenia (Stańdo-Kawecka, 2000). Sprawowanie nadzoru ma powstrzymać dalszą demoralizację wychowanka, poprzez uruchomienie funkcji nadzoru w najbliższym środowisku nieletniego. Nadzorowanie nie jest jednak oparte tylko na kontroli, ale także na anulowaniu dotychczasowych źródeł oraz przejawów nieprzystosowania społecznego.

Praca kuratora jest trudna i wymaga wielu poświęceń. Kurator niejednokrotnie przedkłada dobro innych ludzi nad interesy własne. Istotnymi cechami, w które powinien być wyposażony, są między innymi bezinteresowność, opiekuńczość, uczciwość w wykonywaniu obowiązków, poszanowanie godności każdego człowieka, okazanie mu szacunku, życzliwość, rzetelność, bezstronność, moralność osobista, odpowiedzialność, wrażliwość na ludzkie problemy,

postawa „empatii” i – co najważniejsze – profesjonalizm odnoszący się do wiedzy, umiejętności i postaw. Wymowne dla osób zawodowo zajmujących się wsparciem, resocjalizacją i pomaganiem innym są także cechy świadczące o otwartości na inną osobę, samoświadomości, szacunku dla samego siebie, wrażliwości na uczucia, wątpliwości, lęki i wzruszenie emocjonalne podopiecznego.

Sylwetka kuratora sądowego zmienia się w zależności od oczekiwań podopiecznego i rodziny oraz działań podejmowanych w środowisku. Działalność kuratorów sądowych w obszarze pracy z nieletnimi jest długofalowa i zakłada taką realizację zadań, która w konsekwencji przyniesie zmianę w ich postępowaniu. Zmianę można definiować na wiele sposobów, a najczęściej chodzi jednak o dostosowanie się do norm społecznych, ukończenie szkoły, zaprzestanie używania środków psychoaktywnych, podjęcie działań terapeutycznych, umiejętność współżycia w grupie. Kurator nie działa jednak samodzielnie, poza środowiskiem nieletniego, jego zadaniem jest wsparcie rodziców, opiekunów czy wychowawców w trudnej misji wychowywania. Wzajemne powiązania, umiejętność adaptacji, a także zaangażowanie mają decydujący wpływ na sukces podejmowanych działań. W wielu społeczeństwach wprowadzono mechanizmy, ustalenia prawne i praktyczne umożliwiające efektywne przeciwdziałanie patologii społecznej. Nawet jeżeli demoralizacja nieletniego w środowisku zamieszkania wydaje się nieuchronna, nowoczesne programy wychowania starają się przywrócić go do społeczności. Pewne jest natomiast, że instytucja kuratora sądowego dla nieletnich musi przygotowywać swoich podopiecznych do samodzielnego, dorosłego życia. To zadanie, często mimo ogromnego zaangażowania, nie jest możliwe do wykonania w sposób optymalny, co nakazuje poszukiwanie kolejnych dróg porządkujących strukturę, formę i zadania mające na celu rozwój zawodu.

Bibliografia

- Baładynowicz, A. (1996). *Probacja. Wychowanie do wolności*. Warszawa: Zakład Poligraficzny Primus.
- Batawia, S. (1984). *Wstęp do nauki o przestępcy*. Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Bąkowska, M. (1995). Praca kuratora sądowego jako forma opieki nad nieletnimi. *Kieleckie Studia Pedagogiczne i Psychologiczne*, 10, 197–206.
- Grześkowiak, K., Krukowski, A., Patulski, W., Warzocha, E. (1984). *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Harasimiak, G. (2001). *Demoralizacja jako podstawowe pojęcie postępowania z nieletnimi. Analiza i wnioski*. Szczecin: Wydawnictwo Ottonianum.

- Jadach, K. (2011). *Praca kuratora sądowego w sprawach rodzinnych, nieletnich i karnych*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Korpanty, A. (2004). Rola i skuteczność kurateli dla nieletnich. *Opieka, Wychowanie, Terapia, 3/4*, s. 42–45.
- Kujan, P. (2013). Działalność kuratorów sądowych dla osób dorosłych w opiniach pracowników socjalnych, studentów resocjalizacji oraz skazanych oddanych pod dozór. W: B. Urban, M. Konopczyński (red.), *Profilaktyka i probacja w środowisku lokalnym*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Kujan, P. (2009). *Mediacja w sprawach nieletnich w doświadczeniach i opiniach uczestników postępowania mediacyjnego i mediatorów na przykładzie województwa śląskiego*. Niepublikowana praca doktorska, Uniwersytet Śląski. Katowice.
- Olszewska-Baka, G. (1998). *Diagnoza resocjalizacyjna funkcjonowania nieletnich pod nadzorem kuratora*, Białystok: BWP.
- Sawicka, K. (1984). Projekt modelu organizacyjnego kurateli sądowej. *Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego, 23*.
- Stańdo-Kawecka, B. (2000), *Prawne podstawy resocjalizacji*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Strzembosz, A. (1984). *Postępowanie w sprawach nieletnich w prawie polskim*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Pospizyl, K. (1990). *Resocjalizacja nieletnich. Doświadczenia i koncepcje*. Warszawa: WSiP.
- Pytka, L. (2001), *Pedagogika resocjalizacyjna: wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Warszawa: Wydawnictwo 5.
- Urban, B., Kozaczuk, F. (red). (1997). *Profilaktyka i resocjalizacja młodzieży*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej,
- Zieliński, A. (1969). O projekcie ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji i przestępczości nieletnich. *Nowe Prawo, 5*, 684.

Akty prawne

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11. lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz.U. z dnia 15 lipca 1932 r.).
- Projekt ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji i przestępczości nieletnich. Warszawa 1968.
- Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26. października 1982 (Dz.U. 1982, nr 35, poz. 228).
- Ustawa o kuratorach sądowych z dnia 27. lipca 2001 r. (Dz.U. Nr 98, poz. 1071 z późn. zmianami).

Work of probation officer with juvenile person

Summary

The work of the probation officer for juveniles is tidied up with appropriate legal documents. However chaotic action is written down into the repair work and in spite of regulations which are describing the appropriate form of the execution of tasks, directly are touching practical actions carried out with charge. Because we are dealing with unordered, diverse world of the customer – persons of the juvenile and families.

Keywords: probation officer, juveniles, familie, supervision, demoralization.